

ΝΙΚΟΛΟ ΜΑΚΙΑΒΕΛΙ



α

ηγεμόνας

Μετάφραση: Γιώργος Κασαπίδης

Επίμετρο: Γιώργος Ίκαρος Μπαμπασάκης



ΤΙΤΛΟΣ ΒΙΒΛΙΟΥ: **Ο Ηγεμόνας**
ΤΙΤΛΟΣ ΠΡΩΤΟΤΥΠΟΥ: Il Principe
ΣΥΓΓΡΑΦΕΑΣ: Niccolò Machiavelli
ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ: Γιώργος Κασαπίδης
ΕΠΙΜΕΤΡΟ: Γιώργος-Ίκαρος Μπαμπασάκης
ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ – ΔΙΟΡΘΩΣΗ ΚΕΙΜΕΝΟΥ: Βασίλης Τζούβαλης
ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΕΞΩΦΥΛΛΟΥ: Θάνος Κακολύρης
ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗ ΣΕΛΙΔΟΠΟΙΗΣΗ: Βάσω Βύρρα

© ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΨΥΧΟΓΙΟΣ Α.Ε., Αθήνα 2025

Πρώτη έκδοση: Μάρτιος 2025

ISBN 978-618-01-6025-3

Τυπώθηκε στην Ευρωπαϊκή Ένωση, σε χαρτί ελεύθερο χημικών ουσιών, προερχόμενο αποκλειστικά και μόνο από δάση που καλλιεργούνται για την παραγωγή χαρτιού.

Το παρόν έργο πνευματικής ιδιοκτησίας προστατεύεται κατά τις διατάξεις του Ελληνικού Νόμου (Ν. 2121/1993 όπως έχει τροποποιηθεί και ισχύει σήμερα) και τις διεθνείς συμβάσεις περί πνευματικής ιδιοκτησίας. Απαγορεύεται απολύτως η άνευ γραπτής άδειας του εκδότη κατά οποιοδήποτε τρόπο ή μέσο αντιγραφή, φωτοανατύπωση και εν γένει αναπαραγωγή, διανομή, εκμίσθωση ή δανεισμός, μετάφραση, διασκευή, αναμετάδοση, παρουσίαση στο κοινό σε οποιαδήποτε μορφή (ηλεκτρονική, μηχανική ή άλλη) και η εν γένει εκμετάλλευση του συνόλου ή μέρους του έργου.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΨΥΧΟΓΙΟΣ Α.Ε.	PSICHOGIOS PUBLICATIONS S.A.
<i>Από το 1979</i>	<i>Since 1979</i>
Έδρα:	Head Office:
Τατοίου 121, 144 52 Μεταμόρφωση	121, Tatoiou Str., 144 52 Metamorfossi, Greece
Βιβλιοπωλείο:	Bookstore:
Εμμ. Μπενάκη 13-15, 106 78 Αθήνα	13-15, Emm. Benaki Str., 106 78 Athens, Greece
Τηλ.: 2102804800	Τηλ.: 2102804800

e-mail: info@psychogios.gr
psychogios.gr

ΝΙΚΟΛΟ ΜΑΚΙΑΒΕΛΙ

α

ηγεμόνας



Μετάφραση: Γιώργος Κασαπίδης

Επίμετρο: Γιώργος-Ίκαρος Μπαμπασάκης



Ο Νικολό Μακιαβέλι στον Λορέντσο τον Μεγαλοπρεπή του Πέτρου των Μεδίκων

Όσοι θέλουν να κερδίσουν την εύνοια ενός ηγεμόνα τού προσφέρουν συνήθως μερικά από τα πιο πολύτιμα πράγματά τους ή εκείνα που ξέρουν ότι θα είναι περισσότερο ευπρόσδεκτα: του χαρίζουν άλογα, όπλα, χρυσοποίκιλτα υφάσματα, πολύτιμους λίθους και παρόμοια στολίδια, αντάξια του μεγαλείου του.

Επιθυμούσα λοιπόν να παρουσιαστώ στην Εξοχήτητά Σας προσφέροντας αποδείξεις του σεβασμού μου προς το πρόσωπό σας, αλλά δε βρήκα ανάμεσα στα αγαθά μου κάτι που να εκτιμώ περισσότερο από τη γνώση των πράξεων μεγάλων ανδρών, την οποία απέκτησα χάρη στη μακρά εμπειρία μου των σύγχρονων καταστάσεων και τη συνεχή μελέτη της αρχαιότητας: γεγονότα τα οποία μελέτησα και στοχάστηκα επί μακρόν και τώρα, συγκεντρωμένα σ' έναν μικρό τόμο, στέλνω στην Εξοχήτητά Σας. Και μολονότι κρίνω το έργο μου ανάξιο του μεγαλείου Σας, ευελπιστώ ότι θα το δεχτείτε χάρη στην ευγένειά Σας, θεωρώντας ότι δεν μπορώ να σας κάνω καλύτερο δώρο από το να σας δώσω τη δυνατότητα να μάθετε σε σύντομο χρονικό διάστημα όσα έμαθα στη διάρκεια πολλών χρόνων με κόπους και κινδύνους.

Δε θέλησα να εξωραϊσω και να διευρύνω αυτό το έργο μου με μακροσκελείς επιχειρηματολογίες ή με λέξεις στομφώδεις και βαρύγδουπες, ούτε με λέξεις και διατυπώσεις κολακευτικές όπως κάνουν άλλοι, επειδή θέλησα η ικανοποίησή Σας να προέλθει αποκλειστικά από την καινοτομία του περιεχομένου και από τη σπουδαιότητα του θέματος. Και ζητώ να μη θεωρηθεί αλαζονεία, αν ένας άνδρας ταπεινής κοινωνικής τάξης τολμά να πει και να συμβουλέψει ηγεμόνες για το πώς πρέπει να κυβερνήσουν. Έτσι, όπως εκείνοι που απεικονίζουν τοπία στέκονται χαμηλά στα πεδινά για να εκτιμήσουν τη φύση των βουνών και των τόπων που βρίσκονται ψηλά, κι ανεβαίνουν στα βουνά για να παρατηρήσουν τις πεδινές εκτάσεις, με τον ίδιο τρόπο, για να κατανοήσεις τον λαό πρέπει να είσαι ηγεμόνας και για να γνωρίσεις τη φύση του ηγεμόνα πρέπει να ανήκεις στον λαό.

Ας δεχτεί λοιπόν η Εξοχότητά Σας αυτό το μικρό δώρο με την ίδια ψυχική διάθεση με την οποία το στέλνω· διαβάζοντάς το και μελετώντας το, θα αναδυθεί η ύστατη επιθυμία μου να αναδειχθείτε σ' εκείνο το μεγαλείο που η τύχη Σας και οι αρετές Σας προμηνύουν. Και αν η Εξοχότητά Σας, από το ύψος του μεγαλείου Σας, στρέψει καμιά φορά το βλέμμα Σας προς αυτά τα ταπεινά μέρη, θα δείτε πόσο άδικα υπομένω την αδιάλειπτη μοχθηρία της τύχης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ι

Πόσα είδη ηγεμονιών υπάρχουν και με ποιους τρόπους κατακτώνται

Όλα τα Κράτη και όλες οι κυβερνήσεις που είχαν ή έχουν ακόμη υπό την εξουσία τους ανθρώπους ήταν ή είναι δημοκρατίες ή ηγεμονίες.

Οι ηγεμονίες είναι ή κληρονομικές, τις οποίες η οικογένεια του τωρινού τους ηγεμόνα κατείχε για πολλά χρόνια, ή νεοσύστατες.

Οι νέες ηγεμονίες ή είναι εντελώς νέες, όπως συνέβη στο Μιλάνο με τον Φραντσέσκο Σφόρτσα*, ή είναι μέλη που ενσωματώθηκαν σ' ένα κληρονομικό Κράτος από τον ηγεμόνα που τα κατέκτησε: αυτή είναι η περίπτωση του Βασιλείου της Νάπολης, που το κατέκτησε ο βασιλιάς της Ισπανίας.

Τα Κράτη που κατακτήθηκαν με αυτό τον τρόπο ή είχαν συνηθίσει να ζουν υπό έναν ηγεμόνα ή ήταν ελεύθερα: και κατακτήθηκαν ή με τα όπλα άλλων ή μ' εκείνα του κατακτητή, χάρη στην εύνοια της τύχης ή χάρη στις ικανότητές του.

* Francesco Sforza (1401-1466): Ο πρώτος δούκας του Μιλάνου της δυναστείας των Σφόρτσα. (Σ.τ.Μ.)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙ

Περί των κληρονομικών ηγεμονιών

Δε θα ασχοληθώ με τις δημοκρατίες, επειδή έχω αναφερθεί ευρέως αλλού. Θα στραφώ μόνο στις ηγεμονίες, σύμφωνα με τη σειρά που προανέφερα, και θα επιχειρηματολογήσω για το πώς αυτές οι ηγεμονίες μπορούν να κυβερνηθούν και να διατηρηθούν.

Λέω λοιπόν ότι, όταν έχουμε μια κληρονομική ηγεμονία συνηθισμένη να υπακούει στην οικογένεια του ηγεμόνα, υπάρχουν λιγότερες δυσκολίες να διατηρηθεί απ' ό,τι ένα νέο Κράτος· αρκεί ο ηγεμόνας να μην παρεκκλίνει από τους κανόνες των προγόνων του και να αντιμετωπίζει τα προβλήματα καθώς προκύπτουν. Έτσι, ακόμη κι αν διαθέτει απλώς συνηθισμένες ή κοινές ικανότητες, θα καταφέρει να διατηρήσει το Κράτος του, εκτός κι αν τον ανατρέψει μία ακαταμάχητη και απρόβλεπτη δύναμη· αλλά ακόμη κι αν ανατραπεί, θα το κατακτήσει ξανά με την πρώτη αναποδιά που θα τύχει στον σφετεριστή.

Στην Ιταλία έχουμε το παράδειγμα του δούκα της Φεράρας, ο οποίος κατάφερε να αποκρούσει τις επιθέσεις των Βενετσιάνων το 1484 και εκείνες του πάπα Ιουλίου το 1510, επειδή η οικογένειά του είχε εδραιωθεί εδώ και πολλά χρόνια σ' εκείνο το δουκάτο.

Πράγματι, ένας κληρονομικός ηγεμόνας έχει λιγότερες αφορμές και δεν αναγκάζεται να δυσαρεστεί συχνά τους υπηκόους του, γι' αυτό και είναι πιο αγαπητός· κι αν δεν έχει αισχρά υπερβολικά ελαττώματα που να τον κάνουν μισητό, είναι φυσιολογικό να είναι δημοφιλής. Εξάλλου, η παλαιότητα και η μακρόχρονη και συνεχής εφαρμογή μιας εξουσίας σβήνουν τις μνήμες των αρχικών αλλαγών· οι αιτίες που τις προξένησαν έχουν εξαφανιστεί· λείπουν τα επιμέρους ζητήματα στα οποία μια εξέγερση στηρίζεται σε μία άλλη. Οι αλλαγές αποτελούν πάντα το ερέθισμα για νέες αλλαγές.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙΙ

Περί των μεικτών ηγεμονιών

Σε μια νέα ηγεμονία συναντιούνται δυσκολίες κάθε είδους.

Κατ' αρχάς, αν δεν είναι εντελώς νέα, αλλά έχει προστεθεί σε μία άλλη ως μέλος, έτσι ώστε να σχηματίζουν ένα σώμα που μπορούμε να αποκαλέσουμε μεικτό, οι αλλαγές προέρχονται από μια δυσκολία φυσιολογική που ενυπάρχει σε όλες τις νέες ηγεμονίες: συνίσταται στο γεγονός ότι στους ανθρώπους αρέσει να αλλάζουν κύριο, πιστεύοντας ότι θα βελτιώσουν την κατάστασή τους· αυτή η ελπίδα τούς κάνει να παίρνουν τα όπλα ενάντια σ' αυτόν που κυβερνά· εξαπατώνται όμως, γιατί συνειδητοποιούν μετά ότι η κατάστασή τους έχει επιδεινωθεί. Πρόκειται για μιαν αναπόφευκτη συνέπεια της φυσικής ανάγκης του νέου ηγεμόνα να επιβληθεί στους νέους υπηκόους του είτε με τους στρατιώτες του είτε με τις άπειρες προσβολές που συνεπάγεται η νέα κατάκτηση.

Η θέση του ηγεμόνα είναι τέτοια, ώστε από τη μια πλευρά έχει εχθρούς όλους αυτούς που έβλαψε κατακτώντας εκείνη την ηγεμονία, ενώ από την άλλη δεν μπορεί να διατηρήσει τη φιλία εκείνων που τον βοήθησαν να το πετύχει, είτε επειδή δεν μπορεί να ικανοποιήσει τις απαιτήσεις τους είτε επειδή δεν μπορεί να υιοθετήσει εναντίον τους

δραστικά μέτρα, από τα οποία οφείλει να απέχει για λόγους αβροφροσύνης. Γιατί όση ισχύ κι αν του παρέχουν τα στρατεύματά του, στην επαρχία που ετοιμάζεται να κατακτήσει, χρειάζεται την εύνοια των κατοίκων της.

Να γιατί ο Λουδοβίκος ΙΒ΄ της Γαλλίας κατέλαβε γρήγορα το Μιλάνο και εξίσου γρήγορα το έχασε· και την πρώτη φορά αποδείχθηκαν αρκετές μόνο οι δυνάμεις του Λουδοβίκου (Σφόρτσα). Οι κάτοικοι που του είχαν ανοίξει τις πύλες, βλέποντας ότι είχαν εξαπατηθεί στις προσδοκίες τους και στις ελπίδες τους για μελλοντικά οφέλη, δεν είχαν λόγους να υπομείνουν την αλαζονεία του νέου ηγεμόνα.

Είναι επίσης αλήθεια ότι, όταν επανακτάς χώρες που είχαν εξεγερθεί, τις χάνεις πολύ πιο δύσκολα· γιατί ο ηγεμόνας, λαμβάνοντας υπόψη του την εξέγερση, κινείται πολύ πιο προσεκτικά για να τιμωρήσει τους ενόχους, να αναζητήσει τους υπόπτους και να ενισχύσει τα αδύναμα σημεία.

Έτσι, αν, για να χάσει η Γαλλία το Μιλάνο την πρώτη φορά, στάθηκε αρκετό να προκαλέσει λίγο θόρυβο στα σύνορα αυτής της επαρχίας ο δούκας Λουδοβίκος, αντίθετα, για να το χάσει τη δεύτερη φορά, χρειάστηκε να συμμαχήσουν όλοι εναντίον της Γαλλίας, ώστε να ηττηθούν τα στρατεύματά της και να εκδιωχθούν από την Ιταλία· το οποίο έγινε κατορθωτό για τους λόγους που προανέφερα. Κι έτσι έχασε αυτή την επαρχία την πρώτη και τη δεύτερη φορά.

Έχω ήδη αναφέρει τις γενικές αιτίες για την πρώτη απώλεια. Πρέπει τώρα να σταθούμε στις αιτίες της δεύτερης απώλειας και να εξετάσουμε τα μέσα που μπορούσε να

αξιοποιήσει ο Λουδοβίκος ΙΒ΄ και αυτά που κάθε άλλος ηγεμόνας θα μπορούσε να χρησιμοποιήσει σε ανάλογη θέση για να διατηρήσει τις κατακτήσεις του καλύτερα απ' ό,τι ο βασιλιάς της Γαλλίας.

Ας υποθέσουμε ότι τα Κράτη που κατακτήθηκαν για να ενωθούν μ' εκείνα που ήδη κατείχε ο ηγεμόνας εδώ και πολλά χρόνια μπορούν να είναι από την ίδια περιοχή και να έχουν την ίδια γλώσσα, ή όχι.

Στην πρώτη περίπτωση είναι εύκολο να τα διατηρήσεις, κυρίως αν δεν είναι συνηθισμένα να ζουν ελεύθερα· και για να τα κυβερνήσεις με ασφάλεια, αρκεί να εξαλείψεις τους διαδόχους του ηγεμόνα που τα κυβερνούσε· όσον αφορά τα υπόλοιπα, αν τους επιτρέψεις να ζήσουν όπως ζούσαν και δε διαταραχθούν οι συνήθειές τους, οι υπήκοοι θα προσαρμοστούν εύκολα, όπως είδαμε να συμβαίνει με τη Βουργουνδία, τη Βρετάνη, τη Γασκόνη και τη Νορμανδία, που παραμένουν ενωμένες στη Γαλλία τόσα χρόνια. Ακόμη κι αν υπάρχουν μικρές διαφορές στη γλώσσα, όταν τα ήθη και τα έθιμα είναι ίδια, μπορούν εύκολα να συνυπάρξουν: κι όποιος τα κατακτά πρέπει να προσέξει δύο πράγματα: πρώτον, να εξαλείψει τους διαδόχους του προηγούμενου ηγεμόνα και, δεύτερον, να μην αλλάξει ούτε τους νόμους ούτε τους φόρους· με αυτό τον τρόπο η παλιά και η νέα ηγεμονία θα σχηματίσουν ένα ενιαίο σώμα.

Στη δεύτερη περίπτωση, όταν κατακτώνται Κράτη σε άλλη περιοχή από αυτή στην οποία ενώνονται, με διαφορετική γλώσσα, με διαφορετικές συνήθειες και νόμους, τότε υπάρχουν πολλές δυσκολίες και χρειάζεται μπόλικη τύ-

χη και επίπονη προσπάθεια για να τα κρατήσεις. Ένας από τους καλύτερους και πιο αποτελεσματικούς τρόπους είναι να πάει να ζήσει εκεί ο ηγεμόνας.

Αυτό καθιστά πιο ασφαλή και με μεγαλύτερη διάρκεια την κατάκτηση, όπως έκαναν οι Τούρκοι στην Ελλάδα, οι οποίοι, παρ' όλα τα μέτρα που είχαν υιοθετήσει, δε θα κατάφερναν να κρατήσουν αυτό το Κράτος, αν δεν πήγαιναν να ζήσουν εκεί. Γιατί ζώντας εκεί, έβλεπαν τις αναταραχές και τις αντιμετώπιζαν αμέσως· ενώ αν δε ζούσαν εκεί, θα τις αντιλαμβάνονταν όταν θα είχαν πάρει μεγάλες διαστάσεις και δε θα μπορούσαν πια να τις αντιμετωπίσουν.

Εξάλλου, η παρουσία του εμποδίζει τους αξιωματούχους του να ληλατήσουν την επαρχία, ενώ είναι πηγή ικανοποίησης για τους κατοίκους ότι μπορούν να απευθυνθούν απευθείας στον ηγεμόνα. Έτσι, αν θέλουν να περουν καλά, έχουν κάθε λόγο να τον αγαπούν ή, στην αντίθετη περίπτωση, να τον φοβούνται. Τέλος, αν κάποιος ξένος εχθρός θελήσει να επιτεθεί σ' αυτό το Κράτος, θα πρέπει να προσέξει πολύ, γιατί αν ο ηγεμόνας ζει εκεί, αυξάνονται οι δυσκολίες να το χάσει.

Ένα άλλο εξαιρετικό μέτρο είναι να φτιάξει αποικίες σε ένα ή δύο σημεία-κλειδιά του Κράτους· είναι απαραίτητο να το κάνει, διαφορετικά θα αναγκαστεί να έχει πολλούς ενόπλους και πεζικό. Για τις αποικίες ο ηγεμόνας δε χρειάζεται να ξοδέψει πολλά, ενώ συντηρούνται με λίγα ή καθόλου έξοδα· με τις αποικίες ζημιώνονται και δυσαρεστούνται εκείνοι που τους παίρνουν τα χωράφια και τα σπίτια

για να τα δώσουν στους εποίκους, αλλά είναι ένα πολύ μικρό μέρος εκείνου του Κράτους· κι αυτοί που εκδιώκονται είναι φτωχοί, σκορπίζονται και ελάχιστα μπορούν να βλάψουν, ενώ οι υπόλοιποι που δεν έχουν ζημιωθεί ησυχάζουν εύκολα και φοβούνται μην κάνουν λάθος και τους τύχει να πάθουν ό,τι και οι άλλοι. Συνοψίζοντας, αυτές οι αποικίες δε στοιχίζουν, είναι πιο πιστές και δυσαρεστούν μικρό αριθμό κατακτημένων· κι όσοι ζημιώθηκαν πραγματικά έχουν διασκορπιστεί, είναι φτωχοί και δεν μπορούν να βλάψουν, όπως είπα ήδη.

Οφείλουμε όμως να σημειώσουμε ότι στους υπηκόους ή πρέπει να φέρεσαι καλά ή να τους συντριβείς, επειδή θα εκδικηθούν για τα μικρότερα πλήγματα, ενώ εκείνοι που έχουν συντριβεί δεν μπορούν· το πλήγμα που θα επιφέρεις θα πρέπει να είναι τέτοιο, που να μη φοβάσαι την αντεκδίκηση.

Αν όμως αντί να ιδρύσεις αποικίες, στείλεις στρατεύματα, τα έξοδα είναι κατά πολύ μεγαλύτερα και όλα τα κέρδη από το Κράτος που έχει κατακτηθεί θα ξοδευτούν για να ελέγχεται από τα στρατεύματα· έτσι η κατάκτηση μετατρέπεται σε απώλεια που ζημιώνει όλο το Κράτος με το βάρος της κατοχής και της συντήρησης των στρατευμάτων, αλλά και εξαιτίας του γεγονότος ότι όλοι οι υπήκοοι θίγονται και ο καθένας τους γίνεται εχθρός που μπορεί να βλάψει, γιατί παραμένουν δυσαρεστημένοι στα σπίτια τους. Συνοψίζοντας, τα στρατεύματα σ' αυτή την περίπτωση είναι αναποτελεσματικά, ενώ οι αποικίες είναι χρήσιμες.

Ο ηγεμόνας που εγκαθίσταται σε μια επαρχία με δια-

φορετικούς νόμους και συνήθειες οφείλει, όπως είπαμε, να ηγηθεί και να προστατέψει τους πιο αδύναμους γείτονές του και να προσέξει να μην εισχωρήσει κάποιος ξένος εξίσου ισχυρός: θα τον έχουν καλέσει εκείνοι που είναι πολύ δυσαρεστημένοι ή έχουν υπερβολικές φιλοδοξίες ή από φόβο. Έτσι κάλεσαν οι Αιτωλοί τους Ρωμαίους στην Ελλάδα, ενώ η είσοδός τους και σε όλες τις άλλες χώρες ευνοήθηκε από τους κατοίκους τους. Είναι απόλυτα φυσικό, μόλις ένας ισχυρός ξένος εισέλθει σε μια επαρχία, να τον ακολουθήσουν όσοι είναι λιγότερο ισχυροί, κινούμενοι από φθόνο προς αυτούς που ήταν ισχυρότεροι από εκείνους. Δε χρειάζεται μεγάλη προσπάθεια για να τους πάρει με το μέρος του, γιατί όλοι αυτοί συσσωματώνονται με το Κράτος που αυτός κατέκτησε. Πρέπει μόνο να προσέξει να μην αποκτήσουν μεγάλη δύναμη και εξουσία: εξάλλου, χρησιμοποιώντας μόνο τις δυνάμεις του και έχοντας την εύνοιά τους, μπορεί να αποδυναμώσει τους ισχυρούς, έτσι ώστε να διατηρήσει τον έλεγχο όλης της επαρχίας. Όποιος δεν καταφέρει να διαχειριστεί αυτή την κατάσταση καλά θα χάσει σύντομα ό,τι κατέκτησε, αλλά κι αν το διατηρήσει, θα αντιμετωπίζει άπειρες δυσκολίες και προβλήματα.

Οι Ρωμαίοι στις επαρχίες που κατέκτησαν τήρησαν αυτούς τους κανόνες: ίδρυσαν αποικίες, συμπεριφέρθηκαν καλά στους λιγότερο ισχυρούς, χωρίς να αυξηθεί η δύναμή τους, μείωσαν τη δύναμη των πιο ισχυρών και δεν επέτρεψαν στους ισχυρούς ξένους να αποκτήσουν αξιοπιστία. Μου αρκεί ως παράδειγμα αυτό της Ελλάδας. Οι Αχαιοί και οι Αιτωλοί διατήρησαν τις θέσεις τους: μειώθηκε το

βασίλειο της Μακεδονίας και εκδιώχθηκε ο Αντίοχος. Δεν επέτρεψαν όμως ούτε στους Αχαιοούς ούτε στους Αιτωλούς, μολονότι το άξιζαν, να μεγαλώσουν τα Κράτη τους, ούτε η πειθώ του Φιλίππου τούς παραπλάνησε, ώστε να τον βλέπουν φιλικά χωρίς να τον μειώνουν, ούτε η ισχύς του Αντιόχου θα μπορούσε να τους κάνει να συναινέσουν, ώστε να του επιτρέψουν να κατέχει ένα μικρό Κράτος σ' εκείνη την επαρχία. Γιατί οι Ρωμαίοι συμπεριφέρθηκαν όπως όλοι οι συνετοί ηγεμόνες σε ανάλογες περιστάσεις. Δεν πρέπει να ανησυχούν μόνο για τις παρούσες αναταραχές αλλά και για τις μελλοντικές, και οφείλουν να παίρνουν όλα τα απαραίτητα μέτρα: αν τις προβλέψεις προκαταβολικά και τη σωστή στιγμή, τις αντιμετωπίζεις εύκολα, αν περιμένεις μέχρι να πλησιάσουν πολύ, η θεραπεία δε χρησιμεύει πλέον, επειδή η ασθένεια είναι ανίατη. Συμβαίνει ό,τι με τον έντονο πυρετό: στην αρχή της ασθένειας είναι εύκολο να τη θεραπεύσεις και δύσκολο να τη διαγνώσεις, αλλά μετά, έστω κι αν στην αρχή δε διαγνωστήκε και δε θεραπεύτηκε, γίνεται εύκολο να την αναγνωρίσεις και δύσκολο να τη θεραπεύσεις.

Έτσι αντιμετώπιζαν τις κρατικές υποθέσεις, επειδή ήξεραν να προβλέπουν τα προβλήματα πολύ νωρίς και να τα λύνουν πάντα· δεν παρέκκλιναν ποτέ από αυτές τις αρχές για να αποφύγουν έναν πόλεμο, επειδή ήξεραν ότι τον πόλεμο δεν τον αποφεύγεις, αλλά μόνο τον αναβάλλεις προς όφελος του εχθρού. Γι' αυτό αποφάσισαν να πολεμήσουν με τον Φίλιππο και τον Αντίοχο στην Ελλάδα, για να μην αναγκαστούν να τους πολεμήσουν αργότερα στην Ιταλία· τότε μπορούσαν να αποφύγουν και τον έναν και τον άλ-

λον, αλλά δε θέλησαν. Και δε συμφώνησαν ποτέ με αυτό που είναι στο στόμα όλων των σοφών της εποχής μας, δηλαδή να *απολαμβάνεις τα οφέλη της στιγμής*, αλλά προτίμησαν τα πλεονεκτήματα της προνοητικότητάς τους· καθώς ο χρόνος μεταφέρει μπροστά τα πάντα και μπορεί να φέρει και το καλό και το κακό, το κακό και το καλό.

Ας ξαναγυρίσουμε όμως στη Γαλλία και ας εξετάσουμε αν έκανε κάποιο από τα πράγματα που μόλις περιέγραψα. Θα μιλήσω μόνο για τον Λουδοβίκο ΙΒ΄ και όχι για τον Κάρολο Η΄, επειδή για τον πρώτο, ο οποίος διατήρησε για πολύ καιρό τις κατακτήσεις του στην Ιταλία, μπορέσαμε να μάθουμε καλύτερα τον τρόπο του να κυβερνά. Και θα διαπιστώσετε ότι έκανε τα εντελώς αντίθετα απ' όσα έπρεπε να κάνει προκειμένου να διατηρήσει υπό την εξουσία του ένα ξένο κράτος.

Ο βασιλιάς Λουδοβίκος ήρθε στην Ιταλία εξαιτίας της φιλοδοξίας των Βενετσιάνων, που ήθελαν, μέσω της παρουσίας του, να αποκτήσουν το μισό Κράτος της Λομβαρδίας. Δε θέλω με κανέναν τρόπο να κριτικάρω την απόφαση που πήρε ο βασιλιάς: επειδή ήθελε να πατήσει πόδι στην Ιταλία, όπου δεν είχε κανέναν φίλο και όπου η στάση του Καρόλου Η΄ του είχε κλείσει όλες τις πόρτες, υποχρεώθηκε να αγκαλιάσει τους φίλους που μπορούσε να βρει· και η επιλογή που έκανε όμως μπορούσε να είναι επωφελής. Αν στη διάρκεια των επιχειρήσεών του δεν είχε διαπράξει κανένα σφάλμα. Έτσι, αφού κατέκτησε τη Λομβαρδία, κέρδισε αμέσως τη φήμη που είχε χάσει εξαιτίας του Καρόλου· η Γένοβα υποχώρησε, οι Φλωρεντινοί

έγιναν σύμμαχοί του, ο μαρκήσιος της Μάντοβας, ο δούκας της Φεράρας, οι Μπεντιβόλιο, η κόμισσα του Φορλί, ο άρχοντας της Φαέντσα, του Πέζαρο, του Ρίμινι, του Καμερίνο, του Πιομπίνο, οι πολίτες της Λούκας, της Πίζας, της Σιένας, όλοι έτρεξαν να γίνουν φίλοι του. Κι έτσι οι Βενετσιάνοι μπόρεσαν να κατανοήσουν την απερισκεψία τους όταν, για να κατακτήσουν μερικά εδάφη της Λομβαρδίας, έκαναν τον βασιλιά κυρίαρχο των δύο τρίτων της Ιταλίας.

Ας εξετάσουμε όμως τώρα πόσο εύκολο θα ήταν για τον βασιλιά Λουδοβίκο να διατηρήσει την ισχύ του στην Ιταλία, αν είχε τηρήσει τους κανόνες που προανέφερα, κι αν είχε κρατήσει ασφαλείς και προστατευμένους τους πολυάριθμους φίλους του, οι οποίοι, όντας σε μεγάλο βαθμό αδύναμοι και φοβισμένοι, άλλοι από την Εκκλησία και άλλοι από τους Βενετσιάνους, ήταν υποχρεωμένοι να του είναι πιστοί: έτσι ώστε μέσω αυτών μπορούσε εύκολα να προστατευτεί απ' όποιον παρέμενε ισχυρός.

Αλλά είχε μόλις φτάσει στο Μιλάνο, όταν έκανε το αντίθετο σε όλα, βοηθώντας τον πάπα Αλέξανδρο ΣΤ' να καταλάβει τη Ρομάνια. Δεν κατάλαβε ότι έτσι αποδυνάμωνε τον εαυτό του, εγκαταλείποντας φίλους που προσέβλεπαν σε αυτόν και ενισχύοντας την Εκκλησία, η οποία πρόσθετε στην πνευματική της δύναμη και την κοσμική.

Αυτό το πρώτο λάθος τον ανάγκασε να συνεχίσει να κάνει κι άλλα, τόσο που υποχρεώθηκε ο ίδιος να κατέβει στην Ιταλία, για να βάλει ένα όριο στις φιλοδοξίες του Αλεξάνδρου και για να τον εμποδίσει να γίνει κύριος της Τοσκάνης.

Και σαν να μην έφτανε που έκανε τόσο ισχυρή την Εκ-

κλησία και στερήθηκε τους φίλους του, ανυπομονώντας να κατακτήσει το Βασίλειο της Νάπολης, το μοιράστηκε με τον βασιλιά της Ισπανίας. Έτσι όμως, τη στιγμή που είχε γίνει ο μοναδικός παράγοντας της Ιταλίας, έφερε ο ίδιος έναν αντίπαλο στον οποίο μπορούσαν να καταφύγουν όλοι οι φιλόδοξοι και οι δυσαρεστημένοι της περιοχής· και ενώ μπορούσε να αφήσει στον θρόνο έναν βασιλιά που θα ήταν ευτυχής να είναι υποτελής του, τον εκτόπισε και έβαλε στη θέση του έναν ηγεμόνα που είχε τη δύναμη να διώξει και τον ίδιο.

Η επιθυμία για απόκτηση αγαθών και δύναμης είναι κάτι φυσιολογικό και συνηθισμένο· κι όποιος το κάνει κι έχει τα μέσα μάλλον εξυμνείται παρά δέχεται κριτική: το να το επιθυμείς όμως χωρίς να έχεις τη δυνατότητα και να θέλεις να το κάνεις με κάθε κόστος, τότε είναι λάθος και είναι σωστή η κριτική. Αν η Γαλλία μπορούσε με τις δικές της δυνάμεις να επιτεθεί στο Βασίλειο της Νάπολης, έπρεπε να το κάνει· αν δεν μπορούσε όμως, δεν έπρεπε να το μοιραστεί.

Κι αν ο διαμοιρασμός της Λομβαρδίας με τους Βενετσιάνους μπορεί να δικαιολογηθεί επειδή έδινε στη Γαλλία τη δυνατότητα να πατήσει πόδι στην Ιταλία, είναι ασυγχώρητος εκείνος του Βασιλείου της Νάπολης, καθώς δεν τον δικαιολογεί καμία αναγκαιότητα.

Επομένως, ο Λουδοβίκος διέπραξε στην Ιταλία αυτά τα πέντε λάθη: διέλυσε τους ισχυρούς μικρούς, δυνάμωσε την ισχύ στην Ιταλία ενός ήδη ισχυρού, έφερε έναν ξένο ηγεμόνα πολύ ισχυρό, δεν ήρθε για να μείνει, δεν ίδρυσε

αποικίες. Παρ' όλα αυτά όμως, όσο ζούσε, ετούτα τα πέντε λάθη μπορεί να μην τον ζημίωσαν, αν δεν είχε διαπράξει το έκτο, όταν θέλησε να αφαιρέσει από τους Βενετσιάνους την επικράτειά τους.

Πράγματι, αν δεν είχε αυξήσει τη δύναμη της Εκκλησίας και αν δεν είχε φέρει την Ισπανία στην Ιταλία, θα ήταν λογικό και αναγκαίο να μειώσει την ισχύ των Βενετσιάνων· αντιθέτως, έχοντας πάρει τις δύο πρώτες αποφάσεις, δεν έπρεπε να επιτρέψει ποτέ την καταστροφή τους: όσο παρέμεναν ισχυροί, δεν επέτρεπαν στους εχθρούς του βασιλιά οποιαδήποτε ενέργεια εναντίον της Λομβαρδίας. Οι Βενετσιάνοι δε θα το επέτρεπαν, παρά μόνο με την προϋπόθεση ότι θα γίνονταν αυτοί οι κυρίαρχοι της περιοχής· από την άλλη, κανείς από τους άλλους δεν ήθελε να αφαιρεθεί από τη Γαλλία και να δοθεί σ' αυτούς, ενώ θα ήταν εξαιρετικά επικίνδυνο να επιτεθούν στους ενωμένους Γάλλους και Βενετσιάνους.

Αν κάποιος μου έλεγε: ο βασιλιάς Λουδοβίκος παραχώρησε τη Ρομάνια στον πάπα Αλέξανδρο και μοιράστηκε το Βασίλειο της Νάπολης με την Ισπανία για να αποφύγει τον πόλεμο, θα του απαντούσα, όπως προανέφερα, ότι δεν πρέπει να δημιουργείς μίαν ασταθή κατάσταση για να αποφύγεις έναν πόλεμο, επειδή δεν τον αποφεύγεις, απλώς τον καθυστερείς με δικό σου μειονέκτημα.

Αν κάποιος ήθελε να υποστηρίξει ότι ο βασιλιάς είχε υποσχεθεί στον πάπα να κατακτήσει αυτή την περιοχή για κείνον, με σκοπό να πετύχει τη διάλυση του γάμου του και το καπέλο του καρδινάλιου για τον αρχιεπίσκοπο της Ρουέν, θα του απαντούσα να διαβάσει όσα θα γράψω στη

συνέχεια όσον αφορά τις υποσχέσεις των ηγεμόνων και τον τρόπο με τον οποίο πρέπει να τις τηρούν.

Ο βασιλιάς Λουδοβίκος έχασε λοιπόν τη Λομβαρδία επειδή δεν τήρησε κανέναν από τους κανόνες που σεβάστηκαν όλοι εκείνοι οι οποίοι, αφού κατέκτησαν περιοχές, θέλησαν να τις διατηρήσουν. Δεν είναι κάτι περίεργο, αλλά πολύ λογικό και φυσιολογικό.

Και γι' αυτό το θέμα μίλησα στη Νάντη με τον καρδινάλιο της Ρουέν, όταν ο Βαλεντίνο (έτσι χυδαία αποκαλούσαν τον Καίσαρα Βοργία, γιο του πάπα Αλεξάνδρου) καταλάμβανε τη Ρομάνια· γιατί ο καρδινάλιος της Ρουέν, με τον οποίο μίλησα γι' αυτό, μου έλεγε ότι οι Ιταλοί δεν καταλάβαιναν τίποτα σε θέματα πολέμου, κι εγώ του απάντησα ότι οι Γάλλοι δεν καταλάβαιναν τίποτα από διπλωματία, γιατί, αν καταλάβαιναν, δε θα άφηναν την Εκκλησία να ενισχυθεί τόσο. Πράγματι, η πείρα απέδειξε ότι η μεγαλοσύνη της Εκκλησίας στην Ιταλία και στην Ισπανία οφείλεται στη Γαλλία και στάθηκε η αιτία της καταστροφής της. Και από αυτό μπορούμε να συναγάγουμε τον γενικό κανόνα που δε λαθεύει ποτέ ή πολύ σπάνια: ο ηγεμόνας που επιτρέπει σε έναν άλλο να γίνει ισχυρός θα καταστραφεί· καθώς αυτή την ισχύ τη δημιούργησε ο ίδιος ή χάρη στις ικανότητές του ή με τη δύναμή του: και τις δύο αυτές αιτίες τις βλέπει καχύποπτα εκείνος που έγινε ισχυρός.

*Ο Νικολό διαλύει την έννοια της αιωνιότητας,
προκρίνει τη ρευστότητα των καταστάσεων, τίποτα
δεν είναι στέρεο, καμία εξουσία δε νομιμοποιείται,
τα πάντα παίζονται, όλα είναι διακύβευμα, σύγκρουση
και διχαστασία παντού, ξεχάστε τις ουτοπίες,
καταπιαστείτε με το εδώ και με το τώρα.*
Από το επίμετρο του Γ.-Ι. Μπαμπασάκη

ΠΩΣ ΜΠΟΡΕΙ ΕΝΑΣ ΗΓΕΤΗΣ να είναι ισχυρός και αποφασιστικός, αλλά ταυτόχρονα να εμπνέει αφοσίωση στους υπηκόους του; Πότε είναι επιβεβλημένο να παραβαίνει τους κανόνες; Είναι προτιμότερο να τον φοβούνται ή να τον αγαπούν; Εξετάζοντας διαχρονικώς καθεστώτα και ηγεμόνες, από τους Ρωμαίους αυτοκράτορες έως τους πάπες της Αναγέννησης, από τον Αννίβα έως τον Καίσαρα Βοργία, ο Φλωρεντίνος διπλωμάτης και συγγραφέας Νικολό Μακιαβέλι (1469-1527) δίνει απάντηση σε όλα τα παραπάνω σε ένα έργο για τη ρεαλπολιτική, που παραμένει επίκαιρο και διδακτικό.



Εκδόσεις ΨΥΧΟΓΙΟΣ
p s y c h o g i o s . g r



ΚΩΔ. ΜΗΧ/ΣΗΣ: 30314